

Adres bij aanwijzing

Van Broeckhuijsenstraat 16-18-20-22-24/Mariënborg 71-72-74 en Tweede Walstraat 1-3

Formele tekst van het besluit tot aanwijzing

Inleiding

In 1908 diende het bestuur van de Coöperatieve Winkelvereniging "Eigen Hulp" te Nijmegen een verzoek in tot het bouwen van een winkelgebouw met bovenwoningen en bergplaatsen aan het Mariënborg. Het ontwerp was gemaakt door K. Verburg en is alras daarna gerealiseerd. In de kelder kwam een drankkelder en bierbottelarij, 'fleschen- en pottenspoelarij' en petroleumkelder, op de begane grond diverse winkels en een kantoor- en bestuurskamer. Op de verdieping kwamen drie bovenwoningen en opslagruimten, terwijl de tweede verdieping (zolderverdieping) geheel als woonruimte functioneerde. Op de open achterplaats aan de Tweede Walstraat verrees een losstaand gebouw uit twee bouwlagen voor opslag en diverse voorzieningen. In 1964 en 1966 werden de winkel en de pui op nummers 72-73 verbouwd in opdracht van de Fa. H. Hoogenboom en Zn., naar ontwerp van F.B. Tromp. In 1985 werden Mariënborg 74 en Van Broeckhuijsenstraat 18 verbouwd naar ontwerp van architectenburo Veugelers BV. Het hele complex ligt aan de zuid-westzijde van het pleintje dat het zuid-oostelijke uiteinde van het Mariënborg vormt en dat nu pas ontstond door de teruggelegen situering van dit gebouw. Links van de hoofdgevel aan het Mariënborg maakt de gevel een kwartronde hoek naar de rooilijn van de Van Broeckhuijsenstraat; rechts is er ook zo'n kwartronde hoek naar de rooilijn van de Tweede Walstraat.

Omschrijving van het monument

Groot complex met winkels op de begane grond en woningen op de verdiepingen. Het gebouw telt drie bouwlagen, waarvan de bovenste een 'zolderverdieping' is, met aan de voorzijde een steil dakschild bekleed met mastiekleien in maasdekking en doorgestoken dakkapellen en een plat dak. Het pand heeft een L-vormige plattegrond op een rechthoekig kavel. Op het binnenterrein een zelfstandig 2-laags voorzieningengebouw, thans als woonruimte in gebruik. Het complex is in architectuur evident een eenheid, maar de gevels zijn op een zodanige wijze ontworpen dat zij een structurele a-symmetrische variatie vertonen waardoor het gebouw duidelijk uitstraalt dat het om verschillende eenheden binnen een complex gaat. Het hoofdgebouw heeft de voorgevels aan het Mariënborg en de Van Broeckhuijsenstraat en een zijgevel aan de Tweede Walstraat, waaraan ook de poort naar het binnenterrein en het bijgebouw zijn gelegen. Op de begane grond van de hoofdgevels vinden we winkelpuien waarvan de vormgeving ten opzichte van de oorspronkelijke situatie is gewijzigd, met uitzondering van die van de winkel op de oostelijke hoek (heden Kunstuitleen). In de kwartronde hoektravee is hier een terugliggende portiek uitgespaard met houten afscheiding die voornamelijk met ruiten gevuld is. De bovenlichten zijn van glas-in-lood, evenals de bovenruiten van de twee zijwandjes, waaronder zich grotere ruiten bevinden, met geheel onderaan (onder de hoogte van de etalage) een houten paneel. De deur met flankerende ramen is niet origineel. De ijzeren puibalk met kleine bloemrozetten ter decoratie (die boven alle etalages nog origineel aanwezig is) wordt alleen in deze hoektravee gesteund door hardstenen consoles met Jugendstil motieven. Ter weerszijden van de hoektravee zijn de oorspronkelijke winkel-vensters nog goeddeels bewaard, met links in de bovenramen nog de oorspronkelijke, voornamelijk gele, glas-in-lood ramen in vijf vierkante en twee verticaal gerichte ruiten. De oorspronkelijke grote ruiten onder de bovenlichten zijn in de loop der tijd gedeeld. Onder de vensters bevinden zich steeds drie terugliggende kelderlichten met smeedijzeren diefijzers. De gevels langs de drie straten zijn geleed in bredere en smallere eenheden door risalerende zones in het metselwerk die het idee van pijlers geven. Oorspronkelijk liepen deze alle door in vrijstaande pinakels die werden bekroond door fraai gevormde hardstenen blokken. Op de hoektraveeën is dit nog zichtbaar. De kleine 'pijlers' ter weerszijden van de dakkapellen waren oorspronkelijk waarschijnlijk ook doorgestoken met bekronende natuursteenblokken. De houten kozijnen van de dakkapellen zijn, evenals de overige kozijnen op de derde en tweede bouwlaag nog origineel, met bredere centrale ruit geflankeerd door smallere ruiten onder kleine bovenruitjes. De bakgoot is verpakt in een houten gootlijst op consoles met peerkraalprofiel. Dit

motief vinden we terug in de kroonlijst van de doorgestoken traveeën op de hoeken en verspreid over de drie hoofdgevels. In deze doorgestoken gedeelten vinden we dezelfde vensters als op de tweede bouwlaag: voornamelijk enkelruits schuiframen met 20-ruits bovendeel met geel glas tussen houten roeden (op de rechterhoek gewijzigd in glas-in-lood ramen). Op de tweede bouwlaag bevinden zich aan de Van Broeckhuijsenstraat twee kleine balkons met smeedijzeren hek in Jugendstil vormgeving en een inpandig balkon op de hoek Mariënborg/Tweede Walstraat. Deze loggia heeft een gemetselde balustrade en hardstenen bovendraagbalk op dito consoles. Op de begane grond aan de Van Broeckhuijsenstraat vinden we bij de opgangen naar de bovenwoningen nog twee originele houten paneeldeuren met bovenramen (één van de twee met bovenlicht nog in het zicht) met onder vier vierkante ruitjes en daarboven vier verticaal gerichte ruiten. De ingangspartij op de hoek met de Tweede Walstraat is eveneens vrijwel origineel, met glas-in-lood in de drie bovenramen, die een zeer typische ruitverdeling hebben en smalle zijvensters. Het trappenhuis aan de Tweede Walstraat is aan de buitengevel duidelijk herkenbaar aan de zes klimmende trapvensters met glas-in-lood ramen, verdeeld over de drie bouwlagen en aan de uitsparingen eronder die het motief van de trapvensters herhalen. De hele gevel is uitgevoerd in baksteen in kruisverband en ter plaatse van de top van de afgeronde hoektraveeën is siermetselwerk toegepast. De vensters zijn tussen horizontale sierbanden in hardsteen geplaatst. Ter hoogte van de tussen- en bovendorpels van de vensters zijn in het metselwerk doorgaande dubbele banden in witte verblendsteen opgenomen, die ter plekke van de risalerende pijlers overgaan in de voor de bouwtijd typerende Bricorna-stenen. Deze Bricorna-stenen (afgeleid van Brique Ornata, versierde baksteen) zijn ook gebruikt ter decoratie van de 'pijlers' op de begane grond. De plint van de gevels is uitgevoerd in hardsteen. De achtergevels zijn vlak en missen de decoraties van de voorzijde. De vormgeving van de vensters aan de achterzijde is vergelijkbaar met die van de voorzijde.

Met betrekking tot het interieur heeft er nog geen inventarisatie plaatsgevonden. Desalniettemin is bekend dat in het trappenhuis op de begane grond van het pand Mariënborg 74 de originele houten trap met geprofileerde leuning en bewerkte stijlen en trappalen nog aanwezig is. In de winkelruimte Van Broeckhuijsenstraat 16 bevindt zich een bijzonder stucplafond bestaande uit afzonderlijke platen. De overige winkels zijn van binnen sterk gemoderniseerd.

Waardering

Architectuurhistorische waarde

Mariënborg 71-74 / Van Broeckhuijsenstraat 16-18-20-22-24 / Tweede Walstraat 1-3 is een bijzonder complex van winkels en woningen dat in zijn uiterlijke verschijningsvorm redelijk gaaf bewaard is gebleven sinds de vroege 20ste eeuw. Het pand is in de gevels met zorg ontworpen, met zowel duidelijk traditionele 19de-eeuwse elementen, als vooruitstrevende invloeden van het rationalisme. Het is hiermee een vertegenwoordiger van de zogenaamde 'overgangsarchitectuur'. Het is in zijn detaillering en ornamentatie (o.a. het gebruik van Bricorna-stenen) een typisch voorbeeld van vroeg 20ste-eeuwse architectuur met invloeden van het 19de-eeuwse eclecticisme, Jugendstil en rationalisme. Omdat het om een heel complex gaat, dat oorspronkelijk voor verschillende functies binnen het "Eigen Hulp" programma is ontworpen heeft het gebouw typologische betekenis. Binnen de Nijmeegse binnenstad is het een uniek voorbeeld van een dergelijk complex.

Het interieur bevat nog enige waardevolle details, die ook typisch zijn voor de periode waarin het gebouw is ontworpen.

Over K. Verburg, de architect van het gebouw, is niets bekend.

Stedenbouwkundige waarde

De zuid-westelijke rooilijn van het Mariënborg, dat hier de vorm van een plein aanneemt, wordt bepaald door het complex, dat daarmee dus dit plein domineert. Met zijn waardevolle historische architectuur en markante omvang vormt het pand een sterk beeldbepalend element, dat van stedenbouwkundig belang is voor zowel het Mariënborg, de Tweede Walstraat, als voor de aaneengesloten historische gevelwand van de Van Broeckhuijsenstraat. Op beide hoeken springt vooral de hoekoplossing sterk in het oog.

Cultuurhistorische waarde

Het pand heeft cultuurhistorische waarde vanwege de oorspronkelijke meervoudige opzet met functies die voortkwamen uit de idee achter de Coöperatieve Winkelvereniging "Eigen Hulp", die in meerdere plaatsen in het land in dezelfde periode dergelijke complexen realiseerde. De oorspronkelijke opzet met gedifferentieerde functies is aan exterieur en interieur nog afleesbaar.

Laatst afgedrukt op 29-
10-01 10:16